

Adele Faber, Elaine Mazlish,
Lisa Nyberg, Rosalyn Anstine Templeton

Kuidas rääkida lastega

nii, et nad
õpiksid

kodus
ja
koolis

Mida iga lapsevanem ja õpetaja
teadma peaks

Adele Faber, Elaine Mazlish, Lisa Nyberg, Rosalyn Anstine Templeton
How to Talk So Kids Can Learn at Home and in School
2003

*Raamatu eesti keeles kirjastamise õigus kuulub
eranditult kirjastusele ERSEN.
Selle raamatu reprodutseerimine, tõlkimine ja levitamine
ilma valdaja loata on õigusvastane
ja seadusega karistatav.*

Kaane kujundanud Reet Helm
Toimetanud Anu Rooseniit
Korrektor Mari Mets

© 1995 Adele Faber, Elaine Mazlish, Lisa Nyberg,
and Rosalyn Anstine Templeton
Illustrations by Kimberly Ann Coe
The original publisher is Scribner,
a Division of Simon & Schuster, Inc.

All rights reserved.

© 2011 Kirjastus ERSEN

E10230011
ISBN 978-9949-25-112-4

Nüüd kõik raamatud meie veebipoest www.ersen.ee ja
e-raamatud www.ebooks.ee

Sisukord

Tänuavaldused	9
Kuidas see raamat sündis	11
Kes on „Mina“?	17
1. Kuidas tulla toime tunnetega, mis segavad õppimist	19
2. Seitse oskust, mis kutsuvad lapsi koostööle	55
3. Karistamise lõksud: enesedistsipliinile viivad alternatiivid	91
4. Probleemide lahendamine koos: kuus sammu, mis aitavad parandada laste loovust ja kohusetunnet	121
5. Kiitus, mis ei alaväärista, kriitika, mis ei haava	157
6. Kuidas vabastada rolli kinni jäänud last	185
7. Lapsevanema ja õpetaja partnerlus	219
8. Unenäopüüdja	251

õpetajakonsultandina töötan, kavandamas uusi koolide kodukorra eeskirju. Olen veendunud, et teie raamatu filosoofia peaks olema selle uue plaani nurgakivi. Kas olete kaalunud raamatu kirjutamist spetsiaalselt õpetajatele?

Kooli sotsiaaltöötaja Missouri osariigist Florissantist kirjutas:

Hiljuti tutvustasin teie „Kuidas rääkida nii, et lapsed kuulaksid” töötoaprogrammi oma ringkonna lastevanematele. Üks vanematest, kes on ka õpetaja, hakkas kasutama omandatud oskusi klassis ja täheldas käitumisprobleemide märgatavat vähenemist. See pälvis direktori tähelepanu, kes oli mures kehalise karistuse ja õppetööst eemaldamise kasvava kasutamise pärast oma koolis. Muutused ühes klassis avaldasid talle säärast muljet, et ta palus mul korraldada töötoa kõigile õpetajatele.

Tulemused olid rabavad. Oluliselt vähenesid taotlused kehaliseks karistamiseks, kahanes tundidest kõrvaldamine, vähenes põhjuseta puudumine ning kogu koolis paistis kasvavat enesehinnang.

New Yorgi koolinõustaja kirjutas:

Tunnen suurt muret, sest on kasvanud laste arv, kes toovad kooli nuge ja tulirelvi. Mul on tunne, et rohkem turvamehi ja metallidetektorid ei ole lahendus. Küll aga võib seda olla suhtlemise parandamine. Kui õpetajatel oleksid need oskused, millest te kirjutate, oskaksid nad ehk paremini aidata ägedaloomulistel lastel oma vihaga toime tulla vägivalda kasutamata. Kuidas oleks raamatuga õpetajatele, koolidirektoritele, lapsevanematest vabatahtlikele, abiõpetajatele, koolibussijuhtidele, sekretärile jne, jne, jne?

Kaalusime neid ettepanekuid tõsiselt, kuid jõudsime viimaks üksmeelsele otsusele, et me ei saa võtta vastutust raamatu kirjutamise eest õpetajatele. Lõppude lõpuks ei olnud me ise enam kaevikus.

Siis tuli saatuslik telefonikõne Rosalyn Templetonilt ja Lisa Nybergilt. Lisa õpetas Oregonis Springfieldis Brattaini algkoolis kolmandat ja neljandat klassi. Rosalyn õpetas Illinois Peorias Bradley ülikoolis tulevasi õpetajaid. Mõlemad väljendasid oma meelehärmi karistus- ja sunnimeetodite üle, mida koolis laste käitumise parandamiseks üldiselt kasutatakse, ning ütlesid, et on juba pikka aega otsinud materjale, mis pakuksid õpetajatele alternatiivseid meetodeid, et aidata õpilastel ise oma motivatsiooni tõsta ja distsipliini parandada. Sattudes raamatule „Kuidas rääkida nii, et lapsed kuulaksid, ja kuulata nii, et lapsed räägiksid” tundus neile, et just seda olid nad otsinud ja palusid luba mugandada seda õpetajate jaoks.

Pikemalt rääkides sai selgeks, et mõlemal on suured kogemused. Mõlemad olid õpetanud nii linna-, eeslinna- kui ka maakoolides riigi erinevates osades; neil oli doktorikraad kasvatusteadustes ning mõlemad olid õpetajate seminaridel nõutud töötoajuhid. Äkki tundus projekt, mille suhtes olime nii kaua kõhelnud, teostatav. Kui me lisaks omaenda koolikogemustele ja kõigile viimase kahekümne aasta jooksul õpetajatelt kogutud materjalidele saaksime toetuda ka nende kahe õpetaja varasematele ja praegustele kogemustele, ei hoiaks meid miski tagasi.

Tol suvel lendasid Rosalyn ja Lisa meiega kohtuma. Sobisime algusest peale hästi. Kaalunud, mis võrmis uus raamat võiks tulla, otsustasime, et räägime loo noore õpetaja vaatevinklist, kes püüab õppida paremaid moodusi oma õpilasteni jõudmiseks. Tema kogemus oleks kõigi meie kogemuste sulam. Narratiivi täiendaksid

elemendid meie varasematest töödest – koomiksid, meenutuskiiljed, küsimused ja vastused ning illustratiivsed lookesed.

Ent mida enam me rääkisime, seda selgemaks sai, et kui tahame anda tervikpilti sellest, mida lapse harimiseks vaja läheb, peame vaatama koolist kaugemale ja pöörama samavõrra tähelepanu ka *esimesele ja alalisele õpetajale lapse elus – vanemale. Kõike seda, mis toimub koolis kella üheksast hommikul kolmeni pärastlõunal, mõjutab sügavalt see, mis toimub enne ja pärast. Ükskõik kui head mõtted on lapsevanemal ja õpetajal, kui neil mõlemal pole vahendeid, mis aitaksid neil oma häid kavatsusi ellu viia, jääb kaotajaks laps.*

Lapsevanemad ja õpetajad peavad jõud ühendama ning moodustama töise partnerluse. Mõlemad peavad oskama teha vahet demoraliseerivate ja julgust andvate, vastasseisu põhjustavate ja koostööle kutsuvate sõnade vahel, eristama sõnu, mis muudavad lapsel võimatuks keskendumise või mõtlemise, neist, mis vabastavad loomupärase soovi õppida.

Siis torkas meile pähe, et meil on praeguse põlvkonna laste ees lisavastutus. Mitte kunagi varem pole noored inimesed nii ohtralt kokku puutunud hoolimatuse ja julmusega. Mitte kunagi varem pole nad olnud tunnistajaks nii paljudele olukordadele, kus probleeme lahendatakse peksmise, kuulide ja pommide abil. Mitte kunagi varem pole olnud nii pakilist vajadust pakkuda lastele eeskujule selle kohta, kuidas erimeelsusi saab lahendada ausa ja lugupidava suhtlemise abil. See on parim kaitse, mida saame neile anda nende endi vägivaldsete kalduvuste eest. Kui kätte jõuab vältimatu masenduse ja raevu hetk, võivad nad relva asemel otsida abi *sõnadest*, mida on kuulnud olulistelt inimestelt oma elus.

Selle veendumusega projekt käivitati. Kolm aastat ja hulk mustandeid hiljem, kui meie ees oli viimaks valmis käsikiri, tundsimme kõik suurt rahuldust. Olime pannud raamatu jaoks paika selged juhised. Andsime konkreetseid näiteid hoiakute ja keelekasutuse kohta, mis asuvad õpiprotsessi südames. Näitasime, kuidas luua emot-

sionaalne keskkond, milles lastel on turvaline avada end uuele ja tundmatule. Näitasime, kuidas saab lapsi muuta, et nad oleksid vastutustundlikud ja oskaksid ennast ise kontrollida. Pakkusime välja arvukalt meetodeid, mis julgustavad lapsi uskuma sellesse, kes nad on ja kelleks võivad saada.

Loodame siiralt, et selle raamatu ideed aitavad teil anda juhatust ja julgustust noortele enda ümber.

1

KUIDAS TULLA TOIME TUNNETEGA, MIS SEGAVAD ÕPPIMIST

Mälestused minu enda õpetajatest – nii neist, keda armastasin, kui ka neist, keda vihkasin – olid need, mis sundisid mind otsustama ka ise õpetajaks saada.

Mul oli vaimus valmis pikk nimekiri kõigist vastikutest asjadest, mida ma kunagi oma õpilastele ei ütle ega tee, ning selge ettekujutus sellest, kui mõõtmatu kannatlik ja arusaaja ma olen. Kolledži ajal ei kadunud hetkekski veendumus, et suudan õpetada lapsi nii, et nad tahaksid õppida.

Minu esimene päev „pärisõpetajana” oli šokk. Nii väga kui ma olin ka plaane teinud ja ette valmistunud, polnud ma nende kolmekümne kahe kuuendiku jaoks põrmugi valmis. Kolmkümmend kaks energilist, lärmakat suurte soovide ja vajadustega last. Ammu enne keskpäeva algas kisa: „Kes varastas mu pliiatsi?”... „Kao mu silmist!”... „Pea suu. Ma üritan õpetajat kuulata!”

Tegin näo, et ei kuule midagi, ja jätkasin tundi, kuid pursked jätkusid: „Miks ma pean tema kõrval istuma?”... „Ma ei saa aru, mida me peame tegema.”... „Ta lõi mind!”... „Tema alustas!”

Mu pea hakkas lõhkuma. Lärmitase klassis aina kasvas. Sõnad „kannatlikkus ja mõistmine” surid mu huultel. See klass vajab õpetajat, kes neid juhiks ja kontrolliks. Kuulsin ennast ütlemas:

„Lõpeta juba. Keegi pole su pliiatsit varastanud.”

„Sa pead tema kõrval istuma, sest ma ütlesin nii.”

„Mul ükskõik, kes alustas. Ma tahan, et see lõppeks. Otsekohe!”

„Mis see tähendab – sa ei saa aru? Ma ju just seletasin.”

„Ma ei suuda oma silmi uskuda. Te käitute nagu esimese klassi põngerjad. Palun istuge vagusi!”

Üks poiss eiras mind. Ta lahkus oma kohalt, kõndis pliiatsiteritaja juurde ja seisis seal, teritades pliiatsit, kuni sellest oli jäänud vaid jupike. Käskisin oma kõige kindlamal häälel: „Nüüd aitab! Istu otsekohe oma kohale!”

„Sa ei saa mind millekski sundida,” ütles poiss.

„Me räägime sellest pärast tunde.”

„Ma ei saa pärast tunde jääda. Ma lähen bussi peale.”

„Siis pean helistama su vanematele, et see asi lahendada.”

„Sa ei saa mu vanematele helistada. Meil pole telefoni.”

Kella kolmeks olin surmväsinud. Lapsed tuiskasid klassist välja ning pudenesid tänaval laiali. Tundus, et neil tuli jõudu aina juurde. Kuid nüüd olid nad vanemate vastutusel. Minu karistusaeg oli läbi.

Vajusin toolile ja põrnitsesin tühje laudu. Mis läks valesti? Miks nad ei kuulunud? Mida ma peaksin tegema, et nendeni jõuda?

Esimeste õpetajakuude jooksul jätkus kõik samaviisi. Alustasin igal hommikul suurte lootustega ja lahkusin igal pärastlõunal, klassi ettenähtud tunniplaanist läbilohistamisest kurnatud ja tüdinunud. Kuid kõige hullem oli see, et hakkasin muutuma just selliseks õpetajaks, kelleks ma polnud kunagi tahtnud saada – tigidaks, kaman-dajaks ja halvustavaks. Lapsed läksid aina rohkem mossi ja trotsi täis. Veerandi edenedes hakkasin mõtlema, kui kaua ma niimoodi vastu pean.

Mind päästis naaberklassi õpetaja Jane Davies. Päeval pärast seda, kui olin talle südant puistanud, tuli ta minu kabinetti ja andis mulle

kapsastunud raamatu „Kuidas rääkida nii, et lapsed kuulaksid, ja kuulata nii, et lapsed räägiksid”. „Ma ei tea, kas sellest on abi,” ütles ta, „kuid selle raamatu nipid päätsid mu terve mõistuse kodus enda lastega. Ja klassis mõjuvad need samamoodi!”

Tänasin teda, torkasin raamatu kotti ja unustasin. Nädal hiljem lamasin külmetusega voodis. Sirutasin käe hajameelselt raamatu järele ja avasin selle. Kursiivis sõnad esimesel leheküljel kargasid mulle näkku:

Valitseb otsene seos selle vahel, mida lapsed tunnevad ja kuidas nad käituvad.

Kui lapsed tunnevad end hästi, siis nad ka käituvad õigesti.

Kuidas aidata neil end hästi tunda?

Nende tundeid aktsepteerides!

Toetusin padjale ja sulgesin silmad. Kas mina aktsepteerisin oma õpilaste tundeid? Meenutasin sõnavahetusi, mis mul oli lastega viimase nädala jooksul olnud:

Õpilane: Ma ei oska kirjutada.

Mina: See pole tõsi.

Õpilane: Aga mul ei tule pähe midagi, millest kirjutada.

Mina: Küll tuleb! Lõpeta virisemine ja hakka kirjutama!

Õpilane: Ma vihkan ajalugu. Keda huvitab, mis juhtus sada aastat tagasi?

Mina: Aga peaks huvitama. Oma kodumaa ajalugu tuleb tunda.

Õpilane: See on igav.

Mina: Ei ole! Kui sa tähele paneksid, avastaksid, et see on huvitav.

See oli tõeliselt irooniline. Mina ise ju rääkisin lastele kogu aeg iga inimese õigusest oma arvamusele ja tunnetele. Kui lapsed päriselt oma tundeid avaldasid, tõrjusin need iga kord tagasi. Vaidlesin nendega. Minu põhisõnum oli: „Teie tunded on valed. Kuulake parem mind.”

Tõusin voodis istuli ja püüdsin meenutada. Kas minu õpetajad käitusid samamoodi? Ükskord keskkoolis, kui olin oma esimese kahe pärast üliõnnetu, püüdis matemaatikaõpetaja mind ergutada: „Pole põhjust endast väljas olla, Liz. Asi pole selles, et sa oleksid geometrias andetu. Sa lihtsalt ei püüa piisavalt. Sa pead otsustama, et teed seda. Sinuga on see häda, et su *subtumine on vilets*.”

Arvatavasti oli tal õigus ja ma tean, et ta mõtles seda hästi, kuid tema sõnad tekitasid tunde, et ma olen rumal ja saamatu. Ühel hetkel ma enam ei kuulanud, vaatasin, kuidas ta vunts üles-alla liikus, ning ootasin, et ta lõpetaks ja ma saaksin lahkuda. Kas minu õpilased tunnevad minu suhtes sedasama?

Järgmistel nädalatel üritasin olla õpilaste tunnete suhtes tundlikum ja neid täpsemalt peegeldada:

„Pole lihtne valida teemat, millest tahaksid kirjutada.”

„Kuulen, mida sa ajaloo suhtes tunned. Sa ei saa aru, miks keegi peaks hoolima sellest, mis juhtus nii ammu.”

Sellest oli abi. Nägin otsekohe, et lapsed tajusid vahet. Nad noogutasid, vaatasid mulle otse silma ja hakkasid rääkima. Siis teatas Alex ühel päeval: „Ma ei taha võimlasse minna ja keegi ei saa mind sundida!” Sellest piisas. Ma ei kõhelnud hetkegi. Vastasin jäisel toonil: „Sa lähed kas võimlasse või direktori kabinetti!”

Miks on nii raske laste tundeid aktsepteerida? Lõunasöögi ajal esitasin sama küsimuse valjusti ning rääkisin sõbratar Jane'ile ja teistele oma lauas, mida olin lugenud ja millest mõelnud.